

UOT378

Nərmin Ələddin qızı Hüseynova
Azərbaycan Dillər Universitetinin müəllimi
<https://orcid.org/0009-0005-4159-6458>

ALİ TƏHSİL SİSTEMİNDƏ UĞURLU İSLAHATLAR

Нармина Аладдин гызы Гусейнова
преподаватель Азербайджанского университета языков

УСПЕШНЫЕ РЕФОРМЫ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Narmin Aladdin Huseynova
teacher of Azerbaijan University of Languages

SUCCESSFUL REFORMS IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM

Xülasə. Məqalədə Azərbaycan gəncliyinin maarifləndirilməsində düzgün təhsil strategiyasının həyata keçirilməsi istiqamətində dövlət siyasətinin əsas prioritetləri öz əksini tapmışdır. Hal-hazırda cəmiyyətin, əmək bazarının tələbatı əsasında yüksək ixtisaslı mütəxəssis hazırlığını təmin edən dövlət və özəl ali təhsil müəssisələrinin fəaliyyəti, qabaqcıl ölkələrin ali təhsil müəssisələrində təhsil alan azərbaycanlı gənclərin uğurları, eləcə də ali təhsil üzrə ölkəmizə üz tutan xarici ölkə vətəndaşlarının təhsilinə dair məlumatlar yer almışdır.

Açar sözlər: *təhsil, islahat, perspektiv, nailiyyət*

Резюме. В статье отражены основные приоритеты государственной политики в направлении реализации правильной образовательной стратегии в воспитании молодежи Азербайджана. В настоящее время имеется информация о деятельности государственных и частных высших учебных заведений, обеспечивающих подготовку высококвалифицированных специалистов исходя из потребностей общества и рынка труда, успехах азербайджанской молодежи, обучающейся в высших учебных заведениях передовых стран, а также информация об образовании иностранных граждан, приезжающих в нашу страну для получения высшего образования.

Ключевые слова: *образование, реформа, перспектива, достижение*

Summary. The article reflects the main priorities of state policy in the direction of implementing the correct educational strategy in educating the youth of Azerbaijan. Currently, there is information on the activities of public and private higher educational institutions that provide training for highly qualified specialists based on the needs of society and the labor market, the successes of Azerbaijani youth studying in higher educational institutions in advanced countries, as well as information on the education of foreign citizens coming to our country for higher education.

Key words: *education, reform, prospect, achievement*

Dünyada ilk təhsil ocağı Qədim Yunan filosofu Platon tərəfindən eramızdan əvvəl IV əsrdə yaradılmışdır. Akademiya adlanan bu təhsil ocağında elmi problemlər müzakirə olunurdu.

Platonun tələbəsi Aristoteldə bu Akademiyanın tələbələrindəndir.

425-ci ildə Avropada imperator naibi III Michael tərəfindən təsis edilən “Konstantinopol

Universiteti” bir tələbə qurumu kimi təsis edilmişdir. 849 tələbədən ibarət ilk ali təhsil müəssisəsi 848-ci ildə universitet statusu almışdır.

Dünyada yarandığı gündən fəaliyyət göstərən ilk ali təhsil ocağı isə 859-cu ildə Mərakeşin Fəs şəhərində təsis edilən Əl-Qarauin Universitetidir. Əsası Fatimə əl-Fihri tərəfindən qoyulmuşdur. Əvvəllər sadəcə təbiət elmləri tədris olunurdu, 1957-ci ildən etibarən fizika, riyaziyyat, kimya, xarici dillər və s. tədris edilməyə başlamışdır. “Dünyanın fasiləsiz fəaliyyət göstərən ən qədim ali təhsil müəssisəsi” kimi Ginnesin rekordlar kitabına düşmüşdür [5].

Hal-hazırda dünyada 10 ən güclü ali təhsil müəssisələri sırasında Harvard Universiteti (ABŞ, 1636), Massaçusets Texnologiya İnstitutu (ABŞ, 1861), Stanford Universiteti, Kembric Universiteti (ABŞ, 1891), Oxford Universiteti, Kaliforniya (Böyük Britaniya, 1096), Berkli Kaliforniya Universiteti (ABŞ, 1868), Prinston Universiteti (ABŞ, 1746), Yal Universiteti (ABŞ, 1701), Kolumbiya Universiteti (ABŞ, 1754), Kaliforniya Texnologiya İnstitutunu (ABŞ, 1891) qeyd etmək olar [6].

Ölkəmizdə, 1918-ci ildə Azərbaycan Cümhuriyyətinin dövlət vəsaiti hesabına Zaqafqaziya Müəllimlər Seminariyasının Azərbaycan şöbəsi Qazax şəhərinə köçürülür. Beləliklə də Qazax Müəllimlər Seminariyası Azərbaycanın ilk ali təhsil ocağı hesab olunur [7].

2021-ci ildə ADA Universiteti “Bir müəllimin manifesti” adlı layihə çərçivəsində Qazax Müəllimlər Seminariyasının təhsil missiyasını davam etdirmək məqsədilə seminariyanın tarixi binasında bərpa işlərinə başlamışdı. 2023/2024-tədris ili üzrə Qazax Müəllimlər Seminariyası/ADA Universitetinin Qazax Mərkəzi ayda 2 dəfə həftə sonu (4 tam gün) əyani şəkildə, digər vaxtlarda isə "Blackboard" öyrənmə platforması üzərindən onlayn tədris həyata keçirəcəkdir .

Azərbaycanda ikinci ali təhsil müəssisəsi olan Bakı Dövlət Universiteti 1919-cu ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti parlamenti tərəfindən təsis edilmişdir. Xalq Maarif Naziri Həmid bəy Şahtaxtinski dövlət universitetinin təşkili komissiyasına sədr olaraq professor V.İ. Razumovskini, üzvləri prof. N.A. Dubrovskini, A.M. Levini, İ.Ş. Sitoviçi və L.A. İşkovdananı təyin edir. Universitet Tibb və Tarix-Filologiya fakültələri ilə fəaliyyətə başlayır [4].

Müstəqillik illərinə qədər Azərbaycanda 20-yə yaxın ali təhsil müəssisəsi fəaliyyət göstərmişdir. Müstəqillik illərindən sonra isə bu say 50-yə yaxındır.

Azərbaycanda ali təhsil müəssisələrində ilk islahat ikipilləli ali təhsilə keçid ilə bağlıdır (bakalavr, magistratura). 1993-cü ildə ilk dəfə bakalavr pilləsinə 23 ali təhsil müəssisəsində 80 istiqamət olmaqla 300-dən çox ixtisas üzrə tələbə qəbul olmuşdur. 1997-ci ildə bakalavr pilləsi üzrə buraxılışdan sonra magistratura səviyyəsinə 9 özəl və 23 dövlət ali təhsil müəssisələri üzrə qəbul aparılmışdır. Bu gündə davamlı olaraq 5 ixtisas qrupu üzrə 50-dən çox özəl və dövlət ali təhsil müəssisələrinə bakalavr və magistratura ixtisası üzrə tələbələrin qəbulu davam etdirilir və müəyyən struktur dəyişiklikləri aparılır [1].

Ali təhsil müəssisələrində 1999-cu ildə aparılan “Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramı”nın məqsədi təhsil sisteminin strukturunun, məzmununun, kadr hazırlığı və təminatının, tədris, elmi-metodiki və informasiya təminatının, maddi-texniki bazasının siyasi, iqtisadi və sosial əsaslarla dövlət siyasətinə uyğunlaşdırılmasıdır [2].

Azərbaycan ali təhsil sistemində aparılan digər əsaslı islahat Bolonya prosesinin tətbiqi məsələsidir. Bolonya prosesinə qoşulan dünyanın qabaqcıl ölkələri Albaniya, Çexiya, Danimarka, Estoniya, Finlandiya, Fransa, Moldova, Niderland, Norveç, Polşa, Portuqaliya, Makedoniya, Böyük Britaniya və s. sırasında Azərbaycanı da görmək olar. 1999-cu ildə Bolonya şəhərində 29 Avropa ölkəsinin razılığı əsasında imzalanan bu saziş müqayisəli şəkildə yüksək ixtisaslı, rəqabətqabiliyyətli mütəxəssislərin hazırlanmasını təmin edir. Bolonya sistemi üzrə ölkəmizdə aşağıdakı islahatlar həyata keçirilmişdir [3]:

- ✓ kredit sisteminin tətbiqi:
- ali təhsil müəssisələrində mənimsənilmiş fənlərin digər təhsil müəssisəsi tərəfindən tanınması.
- təhsiləmə trayektoriyasını tələbə tərəfindən müəyyənləşdirilməsi.
- ✓ təhsilin keyfiyyətinə nəzarətin gücləndirilməsi.
- ✓ tələbə və müəllim mobilliyinin genişləndirilməsi.
- ✓ ixtisasların və diplomların qarşılıqlı tanınması.

- ✓ diploma əlavələrin Avropa ölkələrinin ali təhsil haqqında müvafiq sənədlərinə uyğunlaşdırılması.
- ✓ məzunların işlə təminatına nail olunması.
- ✓ Avropa təhsil sisteminin cəlbədiciliyinin təmin edilməsi və s.

“2019-2023-cü illər üçün Azərbaycan Respublikasında ali təhsil sisteminin beynəlxalq rəqabətliliyinin artırılması üzrə Dövlət Proqramı”nın məqsədi ali təhsil müəssisələrində insan kapitalının dayanıqlı inkişafının təmin edilməsi, aparıcı ölkələrin ali təhsil standartları çərçivəsində keyfiyyətli təhsil almaq imkanının yaradılmasıdır. Proqram çərçivəsində dünyanın 32 ölkəsində Harvard Universiteti, Oksford Universiteti, Yel Universiteti, Bristol Universiteti, Bilkənd Universiteti, Sorbonna Universiteti, Toronto Universiteti, Heydelberq Universiteti, Kioto Universiteti, Rusiya Federasiyası Xarici İşlər Nazirliyinin Moskva Dövlət Beynəlxalq Münasibətlər İnstitutunda və s. 3558 azərbaycanlı gənc təhsil almaq hüququ qazanmışdır. Həmin gənclər BMT, NASA, “Microsoft”, “Google”, “Bloomberg”, “Samsung”, “LG” və s. kimi tanınmış şirkətlərdə təcrübə keçmişdir. Təh-

sillərini uğurla başa vuran tələbələrin 60 faizi özəl sektorlarda, 40 faizi isə dövlət sektorunda iş fəaliyyətinə başlamışdır [8; 9]

Universitetlərarası beynəlxalq partnyorluq əlaqələrinin təmin edilməsi istiqamətində aşağıdakı fəaliyyətlər həyata keçirilmişdir:

- Bakı Ali Neft Məktəbinin Böyük Britaniyanın Heriot-Vat Universiteti ilə 3 texniki ixtisas üzrə birgə bakalavriat səviyyəsi üzrə kadr hazırlığı;
- Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universitetində “Birgə Azərbaycan-Fransız Universiteti (UFAZ)” layihəsi çərçivəsində 4 texniki ixtisas üzrə birgə bakalavriat proqramı.
- “ADA” Universiteti ilə Niderland Krallığının Maastrixt Menecment Məktəbinin “Biznesin idarə olunması” ixtisası üzrə 2 illik birgə magistratura layihəsi buna misaldır.

Qeyd edək ki, 2000-ci ildən etibarən Azərbaycanlı gənclər dünyanın müxtəlif ölkələrində, xarici ölkə vətəndaşları isə ölkəmizə təhsil üçün gəlir. Cədvəl 1-də qarşılıqlı təhsil mübadiləsi aparılan ölkələr qeyd olunmuşdur.

Cədvəl 1.
Xarici ölkələrdə və ölkəmizdə təhsil alanlar

Xarici ölkələrin ali təhsil müəssisələrində dövlət xətti ilə təhsil alan Azərbaycan vətəndaşlarının sayı	Dövlət və qeyri-dövlət ali təhsil müəssisələrində bakalavr və magistr səviyyəsində təhsil alan xarici vətəndaşların sayı
1. Belarusda	1. Belarusdan
2. Qazaxıstanda	2. Qazaxıstandan
3. Qırğızıstanda	3. Qırğızıstandan
4. Rusiyada	4. Rusiyadan
5. ABŞ-da	5. ABŞ-dan
6. Amerika Samoasında	6. Amerika Samoasından
7. Almaniyada	7. Avstraliyadan
8. Avstraliyada	8. Almaniyadan
9. Böyük Britaniyada	9. Böyük Britaniyadan
10. Çexiyada	10. Çexiyadan
11. Çin Xalq Respublikasında	11. Çin Xalq Respublikasından
12. Estoniyadan	12. Estoniyadan
13. Finlandiyada	13. Finlandiyadan
14. Fransada	14. Fransa
15. İsveçdə	15. İsveçdən
16. İspaniyada	16. İspaniyadan

17. İtaliyada	17. İtaliyadan
18. Kanadada	18. Kanadadan
19. Kiprdə	19. Kiprdən
20. Koreya Respublikasında	20. Koreya Respublikasından
21. Latviyada	21. Latviyadan
22. Litvada	22. Litvadan
23. Macarıstanda	23. Macarıstandan
24. Misirdə	24. Misirdən
25. Niderlandda	25. Niderlanddan
26. Norveçdə	26. Norveçdən
27. Pakistanda	27. Pakistandan
28. Polşada	28. Polşadan
29. Türkiyədə	29. Türkiyədən
30. Yaponiyada	30. Yaponiyadan

Mənbə: <https://www.stat.gov.az/source/education/>

Cədvəl 2-də ayrı-ayrı ölkələr üzrə qeyd olunmuşdur

Xarici ölkələrin ali təhsil müəssisələrində dövlət xətti ilə təhsil alan Azərbaycan vətəndaşlarının sayı	Dövlət və qeyri-dövlət ali təhsil müəssisələrində bakalavr və magistr səviyyəsində təhsil alan xarici vətəndaşların sayı
1. Ukraynada	1. Moldovadan, 2. Özbəkistandan, 3. Tacikistandan,
2. Avstriyada	4. Türkmənistandan, 5. Ukraynadan, 6. ABŞ-dan Vircin adalarından,
3. Belçikada	7. Anqoladan, 8. Argentinadan, 9. Çaddan,
4. Burunduda	10. Bahamdan adaları, 11. Banqladeşdən, 12. Barbadosdan,
5. Fransa Polineziyasında	13. Birləşmiş Ərəb Əmirliklərindən, 14. Bolqarıstandan,
6. İrlandiya	15. Bosniya və Herseqovinadan, 16. Danimarkadan,
7. İsveçrədə	17. Britaniyadan Vircin adaları, 18. Gürcüstandan,
8. Malayziyada	19. Ficidən, 20. Efiopiyadan, 21. Ekvadordan, 22. İrandan,
9. Maltada	23. Eritreyadan, 24. Tailand, 25. Əfqanıstandan,
10. Rumıniyada	26. Əlcəzairdən, 27. Fələstindən, 28. Filippindən,
11. Serbiyada	29. İraqdan, 30. Hindistandan, 31. İordaniyadan,
12. Sinqapurda	32. İsraildən, 33. İndoneziyadan, 34. Kolumbiyadan,
13. Slovakiyada	35. Kamerundan, 36. Kenyadan, 37. Koreya XDR,
14. Yeni Zelandiyada	38. Küveytdən, 39. Qambiyadan, 40. Qanadan,
	41. Lesotodan, 42. Livandan, 43. Liviyadan, 44. Liberiya,
	45. Malaviyadan, 46. Maldiv Respublikasından, 47. Perudan
	48. Mavrikiyadan, 49. Monqolustandan, 50. Monteneqrodan
	51. Meksikadan, 52. Mərakeşdən, 53. Mozambikdən,
	54. Myanmadan, 55. Malayziyadan, 56. Makedoniyadan,
	57. Mavritaniyadan, 58. Nigeriyadan, 59. Omandan,
	60. Sent-Vinsent və Qrenadından, 61. Sloveniyadan,
	62. Səudiyyə Ərəbistanından, 63. Suyerra Leonidən
	64. Somalidən, 65. Sudandan Surinamdan, 66. Suriyadan,
	67. Şri Lankadan, 68. Svazilenddən, 69. Tanzaniyadan,
	70. Tunisdən, 71. Uqandadan, 72. Vyetnamdan,
	73. Yəməndən, 74. Yunanıstandan, 75. Zambiyadan,
	76. Zimbabvedən, 77. Xorvatiyadan

Mənbə: <https://www.stat.gov.az/source/education/>

Cədvəllər üzrə müqayisəli təhlil onu deməyə əsas verir ki, 30 ölkə ilə qarşılıqlı əməkdaşlıq, 14 ölkə üzrə Azərbaycan, 77 ölkədən isə Azərbaycanda ali təhsil almaq üçün müraciət olunmuşdur.

Cədvəl 3-də xarici ölkələrin ali təhsil müəssisələrində dövlət xətti ilə təhsil alan Azərbaycan vətəndaşlarının sayı, cədvəl 4-də isə dövlət və qeyri-dövlət ali təhsil müəssisələrində bakalavr və magistr səviyyəsində təhsil alan xarici vətəndaşların sayı göstərilmişdir.

Cədvəl 3.								
Xarici ölkələrin ali təhsil müəssisələrində dövlət xətti ilə təhsil alan Azərbaycan vətəndaşlarının sayı								
İllər	2000/ 2001	2005/ 2006	2007/ 2008	2008/ 2009	2009/ 2010	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013
say	919	1182	1256	1625	2041	2055	2096	2270
İllər	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018	2018/ 2019	2019/ 2020	2021/ 2022
say	3035	2911	2998	2197	1800	751	807	717

Mənbə: <https://www.stat.gov.az/source/education/>

Cədvəl 4.								
Dövlət və qeyri-dövlət ali təhsil müəssisələrində bakalavr və magistr səviyyəsində təhsil alan xarici vətəndaşların sayı								
İllər	2000/ 2001	2005/ 2006	2007/ 2008	2008/ 2009	2009/ 2010	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013
say	1870	3073	5014	5585	5285	4723	4231	3926
İllər	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018	2018/ 2019	2019/ 2020	2021/ 2022
say	3971	3698	3425	3370	3784	4262	4688	5256

Mənbə: <https://www.stat.gov.az/source/education/>

Cədvəl 3 və cədvəl 4-ün müqayisəli təhlili onu deməyə əsas verir ki, təhsil üçün ölkəmizə üz tutan tələbələrin sayı daha çox üstünlük təşkil edir. 2000/2001-ci tədris ilində gedənlərin sayı 919, gələnlərin sayı 1870, 2021/2022-ci tədris ilində gedənlərin sayı 717, gələnlərin sayı 5256 olmuşdur.

Ali təhsil sistemində aparılan uğurlu təhsil islahatları üzrə normativ-hüquqi sənədlər toplusunun təhlili onu deməyə əsas verir ki, ali təhsil müəssisələrinin Avropa ölkələrinə inteqrasiyası daim dövlət siyasətinin bir parçası olmuşdur. İnteqrasiyanın təmin olunması istiqamətində bir sıra addımlar atılmışdır. Azərbaycan gəncləri dünyanın qabaqcıl ölkələrində təhsil alma hüququ qazanır. Eyni zamanda hər il müxtəlif xarici ölkələrdən təhsil üçün ölkəmizə gələn tələbələrin sayı daha çox üstünlük təşkil edir. Lakin buna baxmayaraq hələ də Azərbaycan diplomları-

nın beynəlxalq sferada tanınmasına müvəffəq olmamışıq. Bu sahədə geniş tədqiqatların aparılmasına, problem və çatışmazlıqların müəyyənləşdirilməsinə, keyfiyyət təminatı şəbəkəsinin yaradılmasına ehtiyac vardır.

Problemin aktuallığı. Aparılan geniş miqyaslı islahatların məqsədi elm və istehsal sahələri arasında əlaqələrin qurulmasını, elmi potensialın inkişafını təmin etməyə istiqamətlənmişdir. Lakin ali təhsil diplomlarının beynəlxalq sferada tanınmaması hələdə aktuallıq kəsb edir.

Problemin elmi yeniliyi. Ali təhsil sahəsində uğurlu islahatların nəticələrinin cəmiyyətə təqdim olunması, gənclər arasında təhsil motivasiyasının yaradılmasıdır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Ali təhsil sahəsində təsdiqlənmiş normativ-hüquqi sənədlərin mahiyyətinin, məqsədinin ümumiləşdirilməsi müəlim və tələbələr üçün məlumat bazasıdır.

Ədəbiyyat:

1. Ali və orta ixtisas təhsili. URL: <https://edu.gov.az/upload/file/Ali-ve-orta-ixtisas/umumi-melumatt.pdf>
2. Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramı. URL: <https://e-qanun.az/framework/5363>.
3. Bolonya sistemi və Azərbaycan təhsili. URL: <https://celt.az/bolonya-sistemi-v%C9%99-az%C9%99rbaycan-t%C9%99hsili/>
4. BDU-nun təsis olunması. URL: <http://bsu.edu.az/az/content/tarxmz>
5. Dünya üzrə ilk yaranan universitetlər hansılardır? URL: <https://azedu.az/az/news/31497-dunya-uzre-ilk-yaranan-universitetler-hansilardir-arasdirma>
6. Dünyanın 10 ən güclü universiteti. URL: https://www.bbc.com/azeri/international/2016/05/160505_top_universities
7. Mikayılova K. Qarabağın təhsil tarixi. Bakı: Orxan, 2021, 136 s.
8. 2007-2015-ci illərdə xaricdə 3558 azərbaycanlı təhsil alıb/ URL: <https://azedu.az/az/news/8603-2007-2015-ci-illerde-xaricde-3558-azerbaycanli-tehsil-alib->
9. “2019-2023-cü illər üçün Azərbaycan Respublikasında ali təhsil sisteminin beynəlxalq rəqabətliliyinin artırılması üzrə Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı. URL: <https://e-qanun.az/framework/40711>

E-mail: nnarmihuseynova@gmail.com
Rəyçilər: *ped.elm.dok.* **Z.B. Muradova,**
ped.ü.fəl.dok., dos. **N.E. Zeynalova**
Redaksiyaya daxil olub: 01.11.2023